

Mania și depresia în cultura Renasterii

Mircea Lazarescu,

Miercurea Ciuc, 2016

Tulburarea maniacală și cea depresivă – melancholia – au fost cunoscute și descrise încă din antichitatea greco-romană , în diverse forme clinice și subclinice, precum și în corelația lor. În plus, s-a acordat de pe atunci atenție dimensiunii temperamentelor.

Privitor la manie, Areteus din Cappadocia (sec.I d.Ch.) scrie:

“Unii pacienți cu manie sunt bine dispuși...ei râd, joacă, dansează ziua și noaptea și se plimbă tacticos prin piață cu o ghirlandă pusă pe cap, ca și cum ar fi fost învingători la vreun joc; acești pacienți nu îi deranjează pe alții. Dar alții devin furioși, manifestările lor ajungând lipsite de măsură. Unii maniicali care sunt inteligenți și bine educați se apucă să vorbească despre astronomie deși nu au studiat niciodată filosofia sau se consideră poeți serviți de muze”.

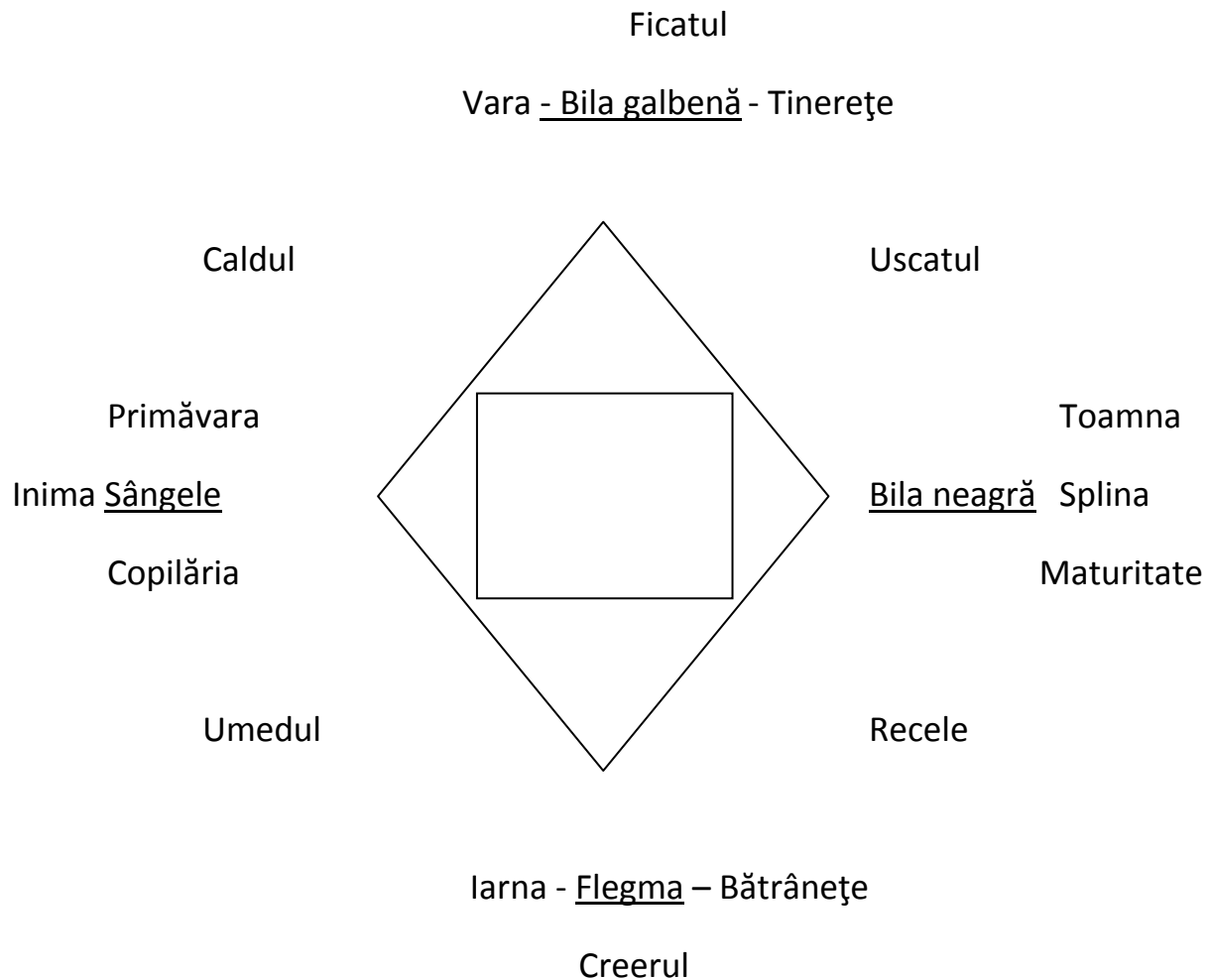
Despre melancolie, același autor scrie:

“Melancolicii sunt sau liniștiți sau disforici, prost dispuși sau apatici. În plus, ei pot fi furioși fără motiv sau brusc să intre în panică”.

Interesant e că antichitatea a identificat și variantele temperamentale ale acestor două afecțiuni prin doctrina hipocratico galenică a celor patru temperamente: flegmatic, sangvin, coleric și melancholic.

Relația temperamentului melancholic cu tulburarea melancolică e evidentă prin însăși denumire. Temperamentul hipertim (hipomaniacal) s-ar distribui între cel sangvinic și cel coleric.

După cum se știe, cele 4 temperamente erau puse în legătură cu cele 4 elemente: apă, aer, foc, pământ. Melancolicului îi corespundea pământul. Corelațiile avute în vedere erau însă ample:

În perioada Renașterii din Europa s-au reactivat multe din doctrinele și cunoștințele antichității, în contextul unei societăți deschise spre cultura, filosofie, științe și arte. O societate dinamică, ce afirmă bucuria de a trăi, cultivând din plin sărbătorile.

În acest context, melancholia și mania se reafirmă în Renaștere, mai des în variantele lor temperamentale, care acum sunt corelate cu înțelepciunea.

Doctrina temperamentelor se schimbă însă în raport cu antichitatea, intervenind legătura astrologică cu cerul, cu planetele.

Melancolia a fost teoretizată de Marsilio Ficino, șeful școlii neoplatoniciene din Florența. Cosimo de Medici îi încredințează traducerea operelor filosofice a lui Platon. Dar prima carte pe care a tradus-o, a fost totuși cea a lui Hermes Trismegistul, carte ce conține o doctrină ocultă magico-astrală. Se reactivează astfel concepția astrologică din vremea elenismului.

Conform astrologiei elenistice, sufletul uman când coboară din cer pentru a intra în corpul fătului înainte de naștere, trece pe lângă planete și *împrumută materie subtilă* de la acestea.

În funcție de planeta dominantă la data nașterii acest suflet va avea caracteristicile acesteia, care-i marchează destinul zodiacal.

În cazul melancholicului, planeta dominantă pe lângă care trece sufletul este Saturn. El va avea parte de caracteristicile temperamentale saturniene.

Saturn este domn al Capricornului și Vărsătorului. Acest fapt îi conferă, pe de o parte caracteristici temperamentale ca faptul de a fi: slabi, sumbri, stângaci, fără vlagă, somnolent etc., și o serie caracteristici intelectuale. Așa e: propensiune spre contemplația metafizică și spre raționament abstract. În plus, saturnienii sunt dotați cu o imaginație bogată, care poate chiar predomina asupra intelectului.

Relația între suflet și trup e labilă astfel încât acesta poate părăsi ușor corpul și să se dedice contemplării lumii inteligibile. Toate acestea asigură darul clarviziunii și al premoniției.

Renașterea a dat o mare importanță imaginarului devenit și, “pneuma fantastică”. Melancolicul a fost divizat în două variante: una “caldă” (pură) și alta “rece” (impură). Campanella bazându-se și pe Origene, susține că în varianta impură, imaginarul melancolicului e invadat de demoni.

Varianta pură a melancolicului, dotat cu imaginar, se dovedește însă a fi creatoare. Deși retras și singuratic, el poate ghici gândurile altora sau viitorul; și dezvoltă aptitudine pentru cercetarea ideilor și metafizicii.

Agrippa von Nettesheim, după care s-a inspirat Albert Durer în celebra sa gravură Melancholia I, reia ideile lui Ficino și marii artiști și meșteșugari, datorită imaginarului lor deosebit, sunt predominant melancholici saturnieni.

Prin comparație cu temperamentul melancholic, cel hipertim (hipomaniacal), se manifestă în Renaștere în mare măsură simetric.

Hiptertimul hipomaniacal apare și el în cultura Renașterii ca un fel de înțelept. Așa îl prezenta Thomas Morus în **Elogiul nebuniei**. Așa era și bufonul ce anima sărbătorile și destindea atmosfera socială la curțile potentatilor.

D.p.d.v. doctrinar, nici Antichitatea nici Renașterea nu au argumentat clar un temperament opus celui melancolic. În tipologia hipocratico galenică se poate face trimitere, parțial, atât la sangvin cât și la coleric. Iar în Renaștere, un astfel de tip caracteriologic temperamental făcea pur și simplu parte din “atmosfera spirituală”, din Zeitgeist-ul vremii.

Renașterea a fost o epocă a deschiderii spre lume, a bucuriei de a trăi, a cultivării sărbătorilor, pe parcursul cărora oamenii erau destinși, euforici, glumeți, orientați spre spectacole și jocuri.

Edificator în această direcție este discursul pe care Moira îl ține la începutul cărții lui Thomas Morus, **Elogiul Nebuniei**. În latină titlul este *Lauda Stultitia* iar în greacă *Encomion Moriae*. *Stultitia* era o formă aparte de sminteală, de prostie caraghioasă. Iar *moira* era o “nebunie” care scotea omul din rândul celorlalți. Termen care putea avea diverse înțelesuri, între care și cel de înțelepciune. Acesta e sensul în care domeniul *moira* este folosit de Apostolul Pavel când afirma că “nebunia crucii e mai înțeleaptă decât înțelepții acestei lumi”.

În **Elogiul nebuniei**, *moira* – nebunia începe prin a se lăuda:

“Oricât m-ar defăima îndeobște muritorii – căci știu cât de rău e încondeiată nebunia chiar de către ochii celor mai proștii susțin totuși că eu asta, sunt singurul care, prin puterea mea, înveslesc pe zei, și pe oameni. Iată o dovada. De cum m-am înfățișat să vorbesc în fața acestei adunări numeroase, dintr-o dată chipurile tuturor s-au luminat de o nouă și neobișnuită veselie, de râs zglobiu și drăgălaș, pe câtă vreme înainte erau posomorâți și abătuți.

În lausa sa, nebunia (*moira*) susține că: - ea face viață lesnicioasă, dăoamenilor tinerețe, e de folos și zeilor. Înțelepții nu sunt de nici un folos, ba chiar daunători....Capetele lor încoronate le plac mai mult nebuni decât înțelepții...fără ei nici nu pot să prânzească, nici nu pot ieși la plimbare și îi preferă aceeași înțelepți ursuzi care îl hrănesc numai cu deșertăciune, spunând doar lucruri triste ..pe când nebunii le servesc întotdeauna doar ceea ce le place: glume, jocuri, hohote de râs, petreceri. Din partea nebunilor ascultă cu plăcere numai adevărul și mustrări făcute pe față, care spuse de un filosof i-ar fi adus acestuia moartea, dar venite de la un nebun fac o nespusă plăcere.

Noi știm despre mai multe despre acest nebun - bufon, mai ales, din piesele lui Shakespeare, care invocă nebunul regelui și pe cel angajat de unele persoane sus puse.

Nebunul regelui trebuia, prin „fișa postului” său, să inducă bună dispoziție în jur. Pentru aceasta era necesar să fie realmente vesel, de o euforie contaminantă. Din câte știm despre el, se mișca vioi, făcea tumbe, practica pantomime. Minte îi mergea repede, făcea ușor asociații de idei, observa detalii, avea umor și era priceput la jocuri de limbaj, spunând vorbe de duh.

El destindea atmosfera, îi făcea să râdă pe cei din jur. Îl bine dispunea și Rege, care tocmai avea nevoie de așa ceva în atmosfera sumbră a comploturilor de la Curte și în atmosfera de disimulare generală a intrigilor ce se desfășurau zilnic.

Nebunul era singurul care îi putea spune regelui adevărul în față, fără să riște dizgrația. Nebunul se comporta lipsit de reticențe, străbătând brusc distanțele psihice care se întind între intimitate și aparențele oficiale. La fel cum se petreceau lucrurile în timpul carnavalurilor.

Nebunul Renașterii are toate caracteristicile hipertimului hipomaniacal

În 1616, la Luvru din Paris, Filip al V-lea, zis cel Lung instituie o funcție remunerată la curtea sa pentru nebunul său Geoffrey, care-l distra și îl făcea să râdă. De acum încolo la curtea Franței va exista mult timp această funcție, ocupată de un titular până la moarte. La fel au procedat curțile d'Anjou și de Borbogne.

Cum era de așteptat, ocuparea acestei funcții, la diverse curți dar mai ales în preajma regilor, atrăgea o mulțime de candidați, datorită avantajelor, inclusiv financiare. De exemplu în 1620, nebunul lui Henric al IV-lea, Guillaun, primea 1200 de livre, față de 2000 cât lua căpitanul gărzilor și 300 profesorul de scris a lui Luis XIV. Printre cei ce ocupau astfel de funcții se numărau și foști farmacisti, medici și autentici gentilomi.

Funcția presupunea multiple talente și sarcini. Nebunul era comediant, clovn, mim, acrobat, dansator, cântăreț, muzician. El trebuia să se priceapă la glume și să fie în stare să spună o serie de istorioare nostime și hazlii, fabule și anecdote. Trebuia să le colecționeze și să le inventeze, având totdeauna la dispoziție un cuvânt potrivit, capabil să facă jocuri de cuvinte, calambururi, rebusuri, să spună versuri.

Iar disponibilitatea sa trebuia să fie totală, ori de câte ori suveranul avea chef. Și totul se petrecea în cea mai apropiată familiaritate cu acesta, nebunul bucurându-se de imunitate. El reprezenta, pentru rege, o oglindă specială.

Acest „nebul oficial” era de fapt un înțelept. Întregul discurs a lui Erasmus din **Elogiul nebuniei** constă din lauda de sine pe care „nebunia” – moira - și-o face. Acest discurs e o deschidere spre o înțelepciune senină și spre umor. Deci, o dispoziție diferită de cea a tristei melancolii promovată de Ficino și gravată de Dürer. Această nebunie de tip hipomaniacal, ce funcționează adaptativ în mijlocul unei omeniri cultural, era pe atunci personificată deci, în profesia socială de bufon. Aceași părere o avea și Shakespeare care în „Noaptea regilor” spune despre acest personaj.

„A face meseria de nebun necesită un fel de înțelepciune. Trebuie remarcată dispoziția deosebită a celor ce îndeplinesc acest rol, calitatea acestor oameni, adaptarea lor la circumstanțe, perceperea cu nuanțe a tot ce le trece prin fața ochilor. E o meserie la fel de dificilă ca cea a înțeleptului. Căci nebunia practică înțelept are prețul ei. Pe când înțelepciunea ce cade în nebunie duce la abdicarea spiritului”.

Deci, nu doar melancholia temperamentală a avut o recunoaștere oficială a unei prezențe de prestigiu în cultura de vârf a Renașterii. Opusul său, hipomania, a avut în acea perioadă acelaș statut –și încă unul mai de viitor –prin această variantă specială de “nebunie” pe care omenirea de atunci a cultivat-.

Nebunie despre care ne-a vorbit Erasmus și Shakespeare.

